TEORIA PĂRŢILOR DE VORBIRE LA EUGENIO COSERIU

DUMITRU NICA*

Părţile de vorbire reprezintă partea centrală a oricărui sistem gramatical: „în ele se proiectează, în ultimă instanţă, toate problemele de ordin gramatical" (Hjelmslev 1976: 301)[1]. În acord cu Charles Hockett, putem spune că ele ocupă poziţia primă în *nucleul gramatical* al unei limbi, reprezentat de următoarele „straturi":

a. sistemul părţilor de vorbire;
b. categoriile gramaticale;
c. functivele;
d. tipurile de construcţii şi construcţiile (Hockett 1976: 268).

Prezentarea teoretică, ca şi cea aplicativă, a părţilor de vorbire se înscrie între problemele lingvistice de dificultate universal recunoscută (Coseriu 1973: 112; Coseriu 1978: 50). Aceasta şi explică de ce părţile de vorbire constituie unul din aspectele cele mai discutate şi mai disputate ale gramaticii.

Contribuţia lui Eugenio Coseriu la teoria generală a părţilor de vorbire este de primă importanţă în lingvistica actuală. În cele ce urmează, ne oprim la a enunţa principalele idei care o susţin. În concepţia lui Coseriu, *categoriile verbale*[2] nu trebuie definite şi tratate drept clase lexicale, ca ansambluri de cuvinte înregistrate în dicţionare. *Categoriile verbale* sunt, fără îndoială, categorii semantice, dar ele nu reprezintă „sensuri lexicale, ci sensuri categoriale, formele în care se organizează în vorbire înţelesul lexical" (Coseriu 1978: 56). Dacă, după sensul lexical, cuvintele se organizează în familii ori câmpuri semantice, diferite în limbi diferite, *categoriile verbale* se structurează numai după sensul categorial, ele sunt

* Facultatea de Litere, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, bd. Carol I, nr. 11, România.

[1] Traducerea pasajelor din lucrările citate în articolul de faţă ne aparţine.

[2] Coseriu foloseşte mereu denumirea de *categorías verbales* pentru cea curentă de *părţi de vorbire*. Cf. Coseriu 1978: *Sobre las categorías verbales (Partes de la oración)*.

ALIL, t. LI, 2011, Bucureşti, p. 291–296

BDD-A1236 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:12 UTC)

„*fapte lingvistice* (*sprachlich*), iar conceptele corespunzătoare lor sunt *concepte lingvistice* (*sprachwissenschaftlich*) şi pot fi definite numai de lingvistică” (Coseriu 1978: 58).

Coseriu operează mai întâi cu distincţia între două tipuri fundamentale de semnificat: *semnificatul lexical* şi *semnificatul categorial*. În spaniolă, de exemplu, între *amo* „iubesc” şi *amo* „stăpân” există diferenţă de înţeles lexical şi categorial în acelaşi timp; între *verde* (adjectiv) în *el árbol verde* şi *verde* (substantiv) în *el verde es una especie de color* există diferenţă numai de semnificat categorial (Coseriu 1978: 56). La fel, în română: între *mână* (substantiv) şi *mână* (verb) există diferenţă atât de sens lexical, cât şi de sens categorial, în timp ce între *verde* (adjectiv) din *copacul verde* şi *verde* (substantiv) din *primăvara vine cu un verde foarte sănătos* diferenţa este numai de sens categorial. „Semnificatul lexical se referă la ceea ce este organizat în limbaj; cel categorial, la modul de a-l organiza. Semnificatul lexical corespunde lui *ce* semnifică un cuvânt; cel categorial, lui *cum* al semnificaţiei. Astfel, faptul că sp. *verde* şi *azul* (sau *bosque* şi *selva*) le corespunde în altă limbă un singur cuvânt este ceva care aparţine semnificatului lexical; faptul că însuşi semnificatul lexical *verde* poate fi intuit şi exprimat ca o calitate ori ca substanţă aparţine semnificatului categorial” (Coseriu 1978: 57).

În cadrul limbajului ca activitate universal umană, Eugenio Coseriu distinge trei planuri: *vorbirea* în general, *limba* şi *textul*. Celor trei planuri, cu categoriile lor funcţionale, le corespund trei mari tipuri de conţinut: *designación*, *significado*, *sentido*. *Designación* „desemnare” înseamnă referirea la un obiect sau la „o stare de lucruri” extralingvistică; *significado* „înţeles” este înţelesul unui semn lingvistic sau al unei construcţii într-o limbă dată; *sentido* „accepţie, nuanţă, sens” este sensul pe care un semn ori o construcţie îl are exclusiv într-un text.

În cadrul înţelesului (*significado*), Coseriu identifică următoarele tipuri:

1. *Înţeles lexical*, care corespunde lui *ce* în înţelegerea lingvistică „a lumii extralingvistice”. De exemplu, înţelesul comun şi identic în seria sp. *caliente – calor – calentar* şi care diferenţiază această serie ca un tot de seria *frío* (adjectiv) – *frío* (substantiv) – *enfriar* şi de alte serii analoge. În limba română, lexemele din fiecare din seriile:

cioban – ciobănesc – a ciobăni – ciobăneşte;
golan – golănesc – a golăni – golăneşte;
student – studenţesc – studenţeşte;
negru – negreaţă – a înnegri;
alb – albeaţă – a înălbi

au înţeles comun.

2. *Înţeles categorial*, care corespunde lui *cum* al înţelegerii „lumii”. Este înţelesul care diferenţiază cuvintele din seria:

cioban – ciobănesc – a ciobăni – ciobăneşte;

ori din seria:

golan – golănesc – a golăni – golăneşte.

BDD-A1236 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:12 UTC)

Este vorba, prin urmare, de înţelesul părţilor de vorbire propriu-zise: substantiv, adjectiv, verb, adverb, cu subdiviziunile lor. Aşa, de exemplu, *cioban* şi *ciobănesc* au acelaşi înţeles lexical, dar se deosebesc prin conţinutul lor categorial. În schimb, *cioban* şi *student*, de exemplu, au acelaşi înţeles categorial, dar se deosebesc prin conţinutul lor lexical. Cuvintele dotate cu înţeles atât lexical, cât şi categorial sunt numite *cuvinte lexematice* (*palabras lexemáticas*)[3]. Cuvintele care au înţeles categorial, dar sunt lipsite de înţeles lexical sunt numite cuvinte categorematice (*palabras categoremáticas*): *eu*, *acesta*, *aici*, *acum*, *aşa* etc.

3. *Înţeles instrumental*: este înţelesul morfemelor, indiferent dacă acestea sunt cuvinte ori nu. Aşa, de exemplu, *-e* din *cas-e* are înţelesul „pluralizator”; *el* în sp. *el hombre* are înţeles „actualizator”. În română, *-l* din *codru-l* are acelaşi înţeles.

4. *Înţeles structural* (sau *sintactic*): este înţelesul propriu combinaţiilor de cuvinte lexematice şi categorematice cu morfeme în interiorul propoziţiilor. De exemplu: singular, plural, actual, activ, pasiv, prezent, trecut, perfectiv, imperfectiv etc.

5. *Înţeles ontic*, adică valoarea existenţială asociată „stării de lucruri” prezentată într-o propoziţie. De exemplu: afirmativ, negativ, interogativ, imperativ etc. (vezi Coseriu 1977a: 248–249 şi Coseriu 1978: 136–138).

Dintre aceste tipuri de *înţeles* stabilite de Coseriu, mai puţin clar şi convingător este prezentat *înţelesul structural* sau *sintactic*. În schimb, indispensabile în teoria părţilor de vorbire şi, în genere, în gramatica teoretică sunt primele trei.

Pe baza analizei semantice întreprinse, Coseriu distinge trei mari clase de cuvinte:

1. *Cuvinte lexematice*, care structurează şi reprezintă realitatea extralingvistică. Sunt cuvintele dotate atât cu înţeles lexical, cât şi cu înţeles categorial. De exemplu: *om*, *codru*, *alb*, *frumos*, *a merge*, *a citi*, *repede*, *bine* etc.

2. *Cuvinte categorematice* (*pronume*), care prezintă numai forma de structurare a realităţii extralingvistice (funcţionând, de aceea, ca substantive, adjective, adverbe), dar care nu reprezintă nici o materie extralingvistică determinată. Sunt cuvinte care au înţeles categorial, dar nu au înţeles lexical. De exemplu: *eu*, *tu*, *acesta*, *fiecare*, *aici*, *acolo*, *aşa* etc.

3. *Cuvinte morfematice* (sau *instrumentale*), care nu au funcţionalitate de „configuratori ai lumii” în mod direct, ci numai în relaţie cu alte cuvinte. Sunt cuvinte care au înţeles instrumental. De exemplu: *şi*, *sau*, *pe*, *în*, *da*, *nu* etc. (vezi Coseriu 1978: *Semántica y gramática*, 133).

Eugenio Coseriu vorbeşte peste tot de patru părţi de vorbire (*substantiv*, *adjectiv*, *verb*, *adverb*), reprezentate de cuvinte lexematice, adică de cuvinte dotate atât cu înţeles

[3] Pentru analiza *cuvintelor lexematice* din punct de vedere semantic, vezi Coseriu 1977b: *Las estructuras lexemáticas*, 162–185.

BDD-A1236 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:12 UTC)

lexical, cât şi cu înţeles categorial (*FCL*[4]). Pentru întâia dată în gramatica teoretică, Coseriu fixează un statut precis unei clase atât de greu de definit cum este cea a *pronumelui*, pe care îl trece în rândul *categoremelor* sau al *formelor categoriale* (cuvinte cu înţeles categorial, fără înţeles lexical, dar care se referă întotdeauna la un semnificat lexical dat de context), *FC*. Tot aici se încadrează o serie de *deictice* adverbiale: *aici*, *acolo*, *aşa* etc. Între categoreme figurează şi *numeralul*. *Articolul*, *prepoziţia* şi *conjuncţia* sunt cuvinte instrumentale, *F* (dar care au înţeles instrumental). *Interjecţiile* sunt forme şi valori pure, fără nici un înţeles, *F* (Coseriu 1978: 60, nota).

Părţile de vorbire se organizează ierarhic. Astfel, în cadrul părţilor fundamentale depistăm două ranguri: părţi de vorbire *nucleare* (substantivul şi verbul) şi părţi de vorbire *sateliţi* pentru cele dintâi (adjectivul şi adverbul). Dihotomia nume–verb este catalogată ca una dintre universaliile lingvistice. Părţile de vorbire fundamentale sunt serii deschise.

În imediata apropiere a părţilor fundamentale se află numeralul şi pronumele. *Numeralele* sunt lexeme care au conţinut lexical de sine stătător (exprimă cantitatea), dar nu reprezintă în sistem o valoare categorială. De aceea, ele ocupă poziţia *substantiv*, *adjectiv* şi *adverb*.

Pronumele sunt lexeme categorematice, întrucât nu au înţeles lexical prin ele înseşi, dar au înţeles categorial *substantiv*, *adjectiv* şi *adverb*. De aceea, ele au o autonomie sintactică, ocupând poziţiile părţilor fundamentale (cu excepţia verbului). În acelaşi timp, aceste moneme, ilustrând fenomenul gramatical al substituţiei, se înscriu ca elemente centrale în sistemul substitutelor, ca *pro-nume*, alături de *pro-verbe*, *pro-adverbe* şi *pro-enunţ*. Numeralul şi pronumele sunt clase închise.

Prepoziţia şi *conjuncţia* sunt reprezentate de moneme care nu sunt dotate nici cu înţeles lexical, nici cu înţeles categorial. Ele au, în schimb, înţeles instrumental, una din variantele înţelesului gramatical, şi, drept urmare, se înscriu ca elemente centrale în sistemul elementelor joncţionale, alături de pronumele (adjectivele) şi adverbele relative (şi nehotărâte).

Articolul este o clasă extrem de eterogenă (cf. Vasiliu 1952: 32–36; Coteanu 1958; Guţu-Romalo 1967; Iordan et al. 1967: 166–179; Manoliu Manea 1968: 65–73, 79–92). El funcţionează ca actualizator în cadrul grupului nominal (cf. Coseriu 1973: *Determinación y entorno*, 292–296), servind categoria determinării, funcţionează apoi ca formant (*al doilea*), morfem al cazului (şi al numărului), categorizator (*înainte – înaintea*), substitut (articolul posesiv şi cel demonstrativ), element afuncţional (în cazul numelor proprii) (Coseriu 1973: *Determinación y entorno*, 295; vezi şi Coseriu 1973: *El plural en los nombres proprios*, 261–281). Aceste caracteristici situează articolul la periferia părţilor de vorbire.

Tot la periferia părţilor de vorbire se plasează, dar din alt unghi de vedere, *interjecţiile*, elemente de interferenţă între fenomenele lingvistice şi fenomenele nelingvistice (fizice, fiziologice, psihice) (vezi Coteanu 1974: 319; Hjelmslev 1976: 301–305).

[4] Se notează, în cazul cuvintelor abstracte, cu *F* forma fizică, *L* înţelesul lexical, *C* înţelesul categorial.

BDD-A1236 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:12 UTC)

Părţile de vorbire sunt forme generale de organizare a limbajului. În acelaşi timp, fiind concepte cu care operează gramatica, ele reprezintă şi una dintre universaliile lingvistice; sunt universalii conceptuale. Vom conclude cu Coseriu:

> „a. Toate limbile au categorii verbale [părţi de vorbire, n.n.];
> b. Categoriile verbale pot fi diferite în limbi diferite;
> c. Întrebuinţarea categoriilor verbale nu depinde, în principiu, de *designatum*, de realitatea denumită" (Coseriu 1978: *Los universales del lenguaje (y los otros)*, 182).

Aşadar, fiecare limbă „istorică" are sistemul său propriu de părţi de vorbire. Proprietăţile părţilor de vorbire şi modul lor de manifestare diferă de la idiom la idiom. Nu toate limbile au, de exemplu, articol (latina, limbile slave, cu excepţia bulgarei), din unele lipseşte pronumele; în altele, acesta din urmă cunoaşte o mare expansiune etc. Toate limbile însă cunosc cele două clase nucleare: substantivul şi verbul.

Clase conceptuale, părţile de vorbire cunosc şi au definiţii universale. Prin urmare, nu se defineşte substantivul în limba română ori în franceză, ci substantivul în gramatică, fiind un concept gramatical. Definiţiile sunt, prin natura lor, *semantice* şi *logice*, aşa cum le întâlnim în gramatica clasică. Părţile de vorbire pot fi caracterizate *formal* ori *funcţional* (cu indicii de rigoare), dar nu pot fi definite decât logico-semantic.

BIBLIOGRAFIE

a. Bibliografie generală

Aschenberg, Heidi, *Teoría de la gramática. La concepción de Eugenio Coseriu*, „Odisea", 3 (*Eugenio Coseriu, in memoriam*), 2003, p. 55–68.
Nica, Dumitru, *Teoria părţilor de vorbire. Aplicaţii la adverb*, Iaşi, Junimea, 1988.

b. Lucrări de referinţă

Coseriu 1973 = Eugenio Coseriu, *Teoría del lenguaje y lingüística general*, 3-a edición, Madrid, Gredos.
Coseriu 1977a = Eugenio Coseriu, *El hombre y su lenguaje. Estudios de teoría y metodologia lingüística*, Madrid, Gredos.
Coseriu 1977b = Eugenio Coseriu, *Principios de semántica estructural*, Madrid, Gredos.
Coseriu 1978 = Eugenio Coseriu, *Gramática, Semántica, Universales. Estudios de lingüística funcional*, Madrid, Gredos.
Coteanu 1958 = Ion Coteanu, *Contribuţii la teoria articolului*, „Studii şi cercetări lingvistice", IX, p. 17–41.
Coteanu 1974 = Ion Coteanu (coord.), *Limba română contemporană*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică.
Guţu-Romalo 1967 = Valeria Guţu-Romalo, *Articolul şi categoria determinării în limba română actuală*, în *Elemente de lingvistică structurală*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, p. 225–236.
Hjelmslev 1976 = Louis Hjelmslev, *Principes de grammaire générale*, Copenhaga, A.F. Høst, 1928, var. sp. *Principios de gramática general*, versión española de Félix Piñero, Madrid, Gredos.

BDD-A1236 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:12 UTC)

Hockett 1976 = Charles Hockett, *A Course in Modern Linguistics*, New York, Macmillan, 1958, var. sp. *Curso de lingüística moderna*, 3-a edición, traducida y adaptada al español por Emma Gregores y Jorge Alberto Suarez, Buenos Aires, Editorial Universitaria de Buenos Aires.
Iordan et al. 1967 = Iorgu Iordan, Valeria Guţu-Romalo, Alexandru Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.
Manoliu Manea 1968 = Maria Manoliu Manea, *Sistematica substitutelor din româna contemporană standard*, Bucureşti, Editura Academiei.
Vasiliu 1952 = Emanuel Vasiliu, *Problema articolului şi a funcţiilor sale în limba română*, „Limba română", I, p. 32–36.

THE THEORY OF PARTS OF SPEECH IN EUGENIO COSERIU'S WORK

ABSTRACT

Eugenio Coseriu's contribution to the theory of parts of speech is of prime importance in current linguistics. Unlike most linguists, for Coseriu *verbal categories* (a term he uses for *parts of speech*) should not be defined and treated as lexical classes, as sets of words recorded in dictionaries. Although they are, undoubtedly, semantic categories, *verbal categories* are not "lexical meanings, but category meanings, forms in which lexical meaning is organized". If, based on their lexical meaning, words are grouped in families or semantic fields, different in various languages, *verbal categories* are structured according to category meaning, being thus *linguistic facts*, and their corresponding concepts are *linguistic concepts*.

Key-words: *Eugenio Coseriu*, *linguistics*, *parts of speech*, *word class*, *meaning*.

BDD-A1236 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:12 UTC)